

รูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย

The Kathin Offering Model for Thai Buddhists

สุรีย์ ชนะโสภิตานนท์¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการทอดกฐินในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย และ 3) เสนอรูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ศึกษาเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัย พบว่า การทอดกฐินในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการทำบุญในพระพุทธศาสนา ที่มีรากฐานมาจากพระวินัยบัญญัติในเรื่องกฐิน เป็นพุทธาณุญาตที่มอบให้แก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสแล้วในวัดเดียวกันไม่น้อยกว่า 5 รูปขึ้นไป ให้กรานกฐินได้หลังออกพรรษา มีกำหนดภายใน 1 เดือน เป็นทานพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้เองโดยไม่ต้องขอ ด้วยพุทธประสงค์ให้การอนุเคราะห์ในเรื่องผ้าจีวรนุ่งห่มได้สร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ ทำให้ได้รับอานิสงส์กฐิน และเป็นการสนับสนุนพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ต่อมาเมื่อผู้ศรัทธานำผ้ากฐินไปถวายแก่พระสงฆ์หลังวันออกพรรษา ชาวพุทธไทยจึงเรียกพิธีกรรมนี้ว่า ประเพณีการทอดกฐิน มาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมา และถูกจัดไว้เป็นศาสนพิธีโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) มีรูปแบบการทอดกฐินแตกต่างกันไปตามประเภทและลักษณะของกฐิน พระกฐินหลวงมีแนวปฏิบัติตามสำนักพระราชวังและกรมการศาสนา ส่วนกฐินราษฎร์ นับว่าเจ้าภาพและคนในชุมชนมีบทบาทต่อการกำหนดกิจกรรมกฐิน ภาพลักษณ์ของประเพณีการทอดกฐินจะมีความน่าเชื่อถือได้ ชาวพุทธต้องเรียนรู้และปฏิบัติเกี่ยวกับการทอดกฐินที่ถูกต้องและเหมาะสมตามหลักการพระพุทธศาสนา และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และคนในชุมชน ยึดหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ อาศัยความสามัคคีทุกฝ่าย ทำให้งานบุญกฐินสำเร็จเป็นบุญ

รูปแบบการทอดกฐินในสังคมไทยปัจจุบัน นับว่ายังมีส่วนน้อยที่รักษารูปแบบเชิงจารีต หรือจุลกฐิน ซึ่งมีกระบวนการทำจีวร เป็นกิจเบื้องต้นแห่งการกรานกฐินตามพระวินัย จึงต้องรักษาไม่ให้คลาดเคลื่อนไปในอนาคต ดังนั้น เพื่อเป็นการรักษาและส่งเสริมประเพณีการทอดกฐินอันดีงามของไทยให้อยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป ชาวพุทธไทยควรมีรูปแบบการทอดกฐินพึงประสงค์ ประกอบด้วย รักษาพระวินัย ยึดรูปแบบศาสนพิธี ส่งเสริมความพอเพียง ประสานความสามัคคี และมีปัญญา

คำสำคัญ รูปแบบการทอดกฐิน ชาวพุทธไทย

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the Kathin Offering in Theravada Buddhism, 2) to study the Kathin Offering traditions in Thai society, 3) to propose the Kathin Offering model for Thai Buddhists. This was a qualitative research done by studying documentaries and in-depth interview of Buddhist experts. In this study, the research tools were interview forms focusing on Kathin Offering model for Thai Buddhists.

In this research, it was found that the Kathin Offering in Buddhist scriptures basically referred to merit making in Buddhism derived from the Order concerning Kathin Offering which was prescribed by the Buddha to Buddhist monks who observed the rains-retreat in the same place for three months; the numbers of Buddhist monk should not be less than five thereby the Kathin robe-making ceremony could be done after rain-retreat within one month. It was said that this was a special donation given by the Buddha without any request with a view to providing robes, Sangha's harmony, benefit and support to Buddhist monks who behaved morally. Later on, Kathin robe had been brought to members of Sangha after the rain-retreat and then this was called Kathin Offering ceremony till the present.

In Thai society, the Kathin Offering ceremony had been developed since Sukhothai period and it was categorized as religious rite by King Rama the fifth. In this matter, the Kathin Offering model varied depending upon its type and aspect. On the one hand, in the royal Kathin Offering ceremony it was performed according to the palace's and religious department's ways of observation, on the other hand, in people's Kathin Offering ceremony, it was determined by the host and people in the those communities while performing its ceremony. In order to have the good picture of its ceremony, it was necessary for Buddhist people to properly understand the mentioned process suitable to Buddhist principle wherein the relationship between Buddhist Sangha and general people in the community could be made according to the Buddhist ways of practices leading to the successfulness of the Kathin Offering ceremony.

In the Kathin Offering model in the present Thai society, few followed traditional ways of practice or Small Kathin robe. It, first, could be processed by taking robe-making ceremony based on the Order by which this should not be mistaken in the future. It, therefore, was necessary for Thai Buddhists to have proper understanding of the desirable Kathin Offering model for which the Order observation could be protected in order to preserve and promote Thai beautiful ceremony of Kathin Offering according to religious rite and this would support the sufficiency, harmony and wisdom of people in general.

Keyword the Kathin Offering model, Thai Buddhists

บทนำ

การทอดกฐินเป็นประเพณีที่เกิดจากความต้องการทำบุญและช่วยเหลือพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ให้ได้รับความสะดวกในเรื่องจีวรนุ่งห่ม ซึ่งในสมัยพุทธกาลนั้น นับว่าเป็นเรื่องหายาก ต้องแสวงหาด้วยการสะสมผ้าชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่หามาได้จากสถานที่ต่าง ๆ เช่น กองขยะ ผ้าห่อศพทิ้งไว้ในป่าช้า จนเพียงพอต่อการตัดเย็บแล้วนำไปทำความสะอาด หาเพื่อนสหธรรมิกมารวมกันทำจีวรให้เสร็จ ต่อมาทรงเห็นพระภิกษุที่ออกพรรษาแล้ว เดินทางมาเข้าเฝ้าพระองค์ ด้วยจีวรที่นุ่งห่มทั้งเปรอะเปื้อนและขาดชำรุด จึงมีพุทธานุญาตให้พระภิกษุที่อยู่จำพรรษาแล้ว กรานกฐิน เป็นการทอดกฐินในครั้งพุทธกาลที่แสดงออกถึงความสามัคคีในหมู่สงฆ์ และที่สำคัญเป็นเรื่องผ่านนุ่งห่มชนิดที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้เอง ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 ที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของพระภิกษุ

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญในเรื่อง การปฏิบัติต่อยปัจจัย 4 ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา มีคำสอนให้พระภิกษุเลี้ยงชีพด้วยความสันโดษ มี 3 ประการ คือ ยินดีตามที่ได้ ยินดีตามกำลัง และยินดีตามสมควร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558 : 434) สันโดษเป็นหลักธรรมที่มีอุปการะต่อการทำลายกิเลสของบรรพชิต ซึ่งโดยสภาพทั่วไปย่อมได้ปัจจัย 4 จากเหตุผลสี่ประการ เป็นปัจจัยขั้นพื้นฐานเพื่อสนับสนุนให้การบำเพ็ญเพียรได้บรรลุเป้าหมายของการประพาสพรหมจรรย์ แต่อาจเป็นอุปสรรคต่อการประพาสพรหมจรรย์ได้เช่นกัน หากปฏิบัติต่อยปัจจัย 4 คลาดเคลื่อนไป เพราะเกิดความโลภ ซึ่งส่งผลต่อกาลังศรัทธาของผู้จะนำผ้ากฐินไปทอดในวัดนั้น ๆ

ปัจจุบัน การทอดกฐินได้กลายเป็นประเพณีหนึ่งที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีพัฒนาการที่สืบต่อมาจากครั้งพุทธกาล และกลายเป็นประเพณีของบ้านเมืองที่มีพิธีการ รวมถึงรูปแบบในการดำเนินการทอดกฐินตามประเภทและลักษณะ มีฝ่ายผู้ทอดกับฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับกฐิน ในแต่ละปีกำหนดให้ทอดกฐินขึ้นภายใน 1 เดือนหลังจากออกพรรษา ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะทอดก่อนหรือทอดหลังจากนี้ไม่เป็นการทอดกฐิน วัดหนึ่ง ๆ จะรับผ้ากฐินได้เพียงครั้งเดียว ผ้ากฐินส่วนใหญ่เป็นผ้าสำเร็จรูป มีผู้ตัดเย็บเป็นสินค้าไว้จำหน่าย มีบริวารอื่น ๆ เป็นบริวารกฐินอีกมากมาย ซึ่งในสังคมไทยส่วนใหญ่นิยมการทอดกฐินสามัคคี มีการเรียกร่วมทอดกฐิน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการทอดกฐิน

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541: 30) ได้กล่าวว่า “แท้จริงแล้วความสำคัญของการทอดกฐินอยู่ที่ผ้าจีวรเพียงผืนใดผืนหนึ่งเท่านั้น แต่ยังมีหลายคนที่ไม่รู้เลยว่าตัวกฐินคืออะไร ไปมองที่บริวารกฐินเป็นตัวกฐินตลอดจนทอดกฐินเพื่อสร้างโน่น สร้างนี่ เพื่อเอาเงินเอาทอง ตลอดจนกระทั่งว่าจะได้มีโอกาสไปเที่ยวกลายเป็นกฐินเที่ยว กฐินทัศนาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวัตถุประสงค์หลักของการทอดกฐินได้ถูกต้องความสำคัญไปมุ่งเน้นที่วัตถุประสงค์ของบริวารกฐินเป็นหลัก พระสงฆ์บางวัดอาจขอกฐินจากเจ้าภาพเอง ส่วนเจ้าภาพกำหนดกิจกรรมกฐินเอง มีกิจกรรมรื่นเริงสนุกสนาน มีมหรสพ มีการดื่มสุรา เกิดการทะเลาะวิวาท ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของประเพณีการทอดกฐิน กลายเป็นประเพณีที่รักษารูปแบบมากกว่าการรักษาหลักการที่แท้จริงของบุญกฐิน การขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักการของกฐินที่แท้จริง ย่อมส่งผลให้ทั้งฝ่ายผู้ทอดและฝ่ายผู้รับ อาจไม่ได้รับอานิสงส์ของบุญกฐินที่แท้จริง

ด้วยเหตุนี้ เมื่อประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทยปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์และรูปแบบที่ขยายเพิ่มเติมไปจากสมัยพุทธกาล มีทั้งข้อดีและข้อควรพัฒนา จะมีแนวทางแก้ไขปัญหาการทอดกฐินในสังคมไทยอย่างไร ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย และผลการวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ทำให้มีรูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทยพึงประสงค์ สามารถรักษาและส่งเสริมประเพณีการทอดกฐินอันดีงามของไทยให้อยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาการทอดกฐินในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 2 เพื่อศึกษาประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย
- 3 เพื่อเสนอรูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การรวบรวมข้อมูล

รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documents) โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ทั้งจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาภาษาไทย และปกรณ์วิเสส ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ได้แก่ เอกสาร ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ วารสาร และงานเขียนที่เกี่ยวข้องทั่วไป มีรายละเอียดข้อมูลที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. ศึกษาการทอดกฐินในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ ความหมาย พัฒนาการของผ้ากฐินสู่การทอดกฐินพุทธบัญญัติเกี่ยวกับกฐิน ความสำคัญของการทอดกฐิน คุณธรรมและอานิสงส์ของการทอดกฐิน โดยดำเนินการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ จากเอกสาร ทั้งชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ เพื่อทำความเข้าใจในบริบทที่เกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ ผลที่ได้จากการศึกษานำมาใช้เป็นกรอบแนวพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบการทอดกฐินพึงประสงค์ เนื่องจากการทอดกฐินเป็นการทำบุญในพระพุทธศาสนา จึงเกี่ยวข้องกับคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และเป็นหน้าที่ของชาวพุทธไทยที่จะต้องทำความเข้าใจและรักษาหลักการที่แท้จริงในเรื่องกฐิน

2. ศึกษาประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย ได้แก่ พัฒนาการของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย วัตถุประสงค์ของการทอดกฐินในสังคมไทย ประเภทและลักษณะของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย การดำเนินการทอดกฐิน ประโยชน์ของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย และปัญหาการทอดกฐินในสังคมไทย โดยดำเนินการศึกษาจากเอกสารทั้งชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง ผลที่ได้จากการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ทำให้ทราบแนวคิดของการทอดกฐินในสังคมไทย ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และยังคงเป็นการทำบุญในพระพุทธศาสนาผลที่ได้จากการศึกษานำไปใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ในการกำหนดรูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทยต่อไป

รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา 10 รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ 5 รูป คฤหัสถ์ 5 ท่าน เป็นการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ตามประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ตามแบบสัมภาษณ์ ซึ่งได้ผ่านการอนุมัติจากคณะกรรมการตามหลักเกณฑ์แล้ว ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จะนำไปศึกษาวิเคราะห์ในการกำหนดรูปแบบการทอดกฐินพึงประสงค์

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันตามประเด็นเนื้อหาของการวิจัย และสรุปประเด็นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สังเคราะห์ผลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลใน 2.1 นำไปใช้ประโยชน์ในการตอบโจทย์ปัญหาของการวิจัย

ผลการวิจัย

การทอดกฐินในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ความหมายของการทอดกฐิน

การทอดกฐิน หมายถึง การถวายผ้ากฐินของชาวพุทธผู้ศรัทธา นำไปถวายท่ามกลางสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสในวัดนั้น ไม่ต่ำกว่า 5 รูปขึ้นไป มีกำหนดระยะเวลาให้ถวายได้เพียงปีละครั้ง หลังวันออกพรรษาภายใน 1 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เมื่อสงฆ์รับแล้วจะทำพิธีสังฆกรรมและวินัยกรรมเกี่ยวกับการกรานกฐินให้เสร็จในวันเดียว ทำให้ทั้งฝ่ายผู้ทอดกฐินและฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับกฐินได้รับอานิสงส์จากการทอดกฐิน (ปัจจุบันนิยมถวายผ้ากฐินพร้อมด้วยบริวารกฐิน)

2. พัฒนาการของผ้ากฐินสู่การทอดกฐิน

ในสมัยพุทธกาลพระภิกษุหนุ่มจีวรด้วยผ้าที่ทรงอนุญาตทั่วไป คือ ผ้าบังสุกุลจีวร ใช้สอยผ้าไตรจีวรได้ไม่เกิน 3 ผืน อนุญาตให้เก็บอธิเรกจีวรไว้ได้ไม่เกิน 10 วัน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, วิ.มหา. 2, 499: 20 - 21) ต่อมาทรงอนุญาตให้ภิกษุรับคหบดีจีวร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, วิ.ม. 5, 337: 197 - 198) ครั้นเมื่อทรงเห็นความลำบากในเรื่องไตรจีวรหนุ่มของภิกษุชาวเมืองปาฐะยะ จำนวน 30 รูป ที่เปียกชุ่มไปด้วยน้ำ เประอะเปื้อนไปด้วยโคลนตม เพราะการเดินทางหลังวันออกพรรษาซึ่งยังคงอยู่ในช่วงฤดูฝน จึงมีพุทธาณุญาตให้พระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบไตรมาสแล้วได้กรานกฐิน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, วิ.ม. 5, 306: 145 - 146) ซึ่งเป็นสังฆกรรมเฉพาะพระภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบ 3 เดือนในพรรษาต้น ตลอดไตรมาสในวัดเดียวกัน ต่อมาเมื่อชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ได้เห็นความยุ่งยากลำบากในเรื่องผ้ากฐินผืนที่จะนำมากรานกฐิน จึงได้จัดหาผ้าที่สมควรมามอบให้แก่สงฆ์เพื่อการกรานกฐิน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต, 2541: 14) การทอดกฐินในสมัยพุทธกาลจึงเป็นกิจของสงฆ์โดยเฉพาะ ที่เรียกว่า การกรานกฐิน ซึ่งยังคงปฏิบัติสืบมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนชาวบ้านหรือที่เรียกว่า ทายกทายิกา นำผ้ากฐินมาถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ เรียกว่า ทอดกฐิน ซึ่งปัจจุบันชาวพุทธเรียกพิธีกรรมนี้ว่าเป็นประเพณีการทอดกฐิน

3. พุทธบัญญัติเกี่ยวกับกฐิน

3.1. กำหนดด้วยจำนวนพระสงฆ์ในวัดที่จะรับกฐิน ต้องเป็นภิกษุผู้อยู่จำพรรษาในวัดเดียวกัน มีจำนวนตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป

3.2. กำหนดเขตกฐิน มี 2 เขต คือ เขตในการทอดกฐิน มีระยะเวลาทอดกฐินหลังวันออกพรรษา กำหนดภายใน 1 เดือน คือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะทอดกฐินก่อนหรือหลัง ระยะเวลาดังกล่าวไม่นับเป็นกฐิน เว้นแต่หากมีเหตุจำเป็นขอถวายก่อน ก็ให้รับเป็นอสังกฐินได้ก่อนวันออกพรรษา 10 วัน และเก็บไว้ได้ตลอดจิ๋วรกาล ถ้าเก็บไว้เกินกำหนดต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, วิ.มท. 2, 649: 169) เขตอานิสงส์กฐิน คือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 12 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 เป็นเวลา 4 เดือน

3.3. กำหนดผ้าที่อนุญาตทำเป็นผ้ากฐิน ได้แก่ ผ้าใหม่ ผ้าเทียมใหม่ ผ้าเก่า ผ้าบังสุกุล และผ้าตกตามร้าน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, วิ.ม. 5, 309: 149) ผ้าที่ไม่อนุญาตทำเป็นผ้ากฐิน ได้แก่ ผ้าที่ไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ ผ้าที่ได้มาด้วยการพูดเลียบเคียง ผ้าที่ยังไม่ทันเสร็จจรุณขึ้น และผ้าที่ได้มาอย่างบริสุทธิ์แต่เก็บค้างคืน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538: 74)

3.4. คุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้กรานกฐินนั้น ประกอบด้วยองค์ 8 ประการ คือ บุพพกรณ์ การถอนผ้าการอธิษฐาน การกราน มาติกา ปลิโพธ การเคาะกฐิน และอานิสงส์กฐิน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, วิ.ป. 8, 409: 580) สำหรับบุพพกรณ์ซึ่งมี 7 ประการนั้น ปัจจุบันผ้ากฐินส่วนใหญ่เป็นการถวายผ้าจีวรสำเร็จรูป จึงเหลือเพียงขั้นทำกับปะคือ ฟินทุ เท่านั้น

ข้อกำหนดดังกล่าวทั้ง 4 ประการ เป็นข้อกำหนดของพระภิกษุฝ่ายผู้รับกฐินในสมัยพุทธกาลต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ส่วนฝ่ายผู้ทอดกฐินนั้นจะเป็นคฤหัสถ์ หรือภิกษุสามเณรก็ได้ แต่ต้องเป็นภิกษุหรือสามเณรที่อยู่ต่างวัดกันกับวัดที่จะนำผ้ากฐินไปทอด

4. ความสำคัญของการทอดกฐิน

การทอดกฐินมีความสำคัญ 2 ประการ คือ 1) สะท้อนถึงพุทธประสงค์ของการกรานกฐิน มี 4 ประการ คือ เพื่อให้พระสงฆ์มีจีวรใหม่เป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน 3 ผืน เพื่อเตรียมความพร้อมในการบำเพ็ญศาสนากิจภายหลังหมดฤดูฝน พระสงฆ์ได้รับอานิสงส์กฐิน 5 ข้อ ได้ขยายเวลาในการทำจีวรออกไปอีก 4 เดือน และสร้างความสามัคคี ดังเช่น ในเรื่องการทำจีวรของพระอนุรุทธเถระ (สมเด็จพระพุทธมหาราช (อาจ อาสภมหาเถระ), 2555: 2 – 3) และ 2) มีคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา 4 ประการ คือ รักษาพระวินัยบัญญัติ เป็นบ่อเกิดแห่งบุญด้วยการให้ทาน เท่ากับเป็นการสืบทอดคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ส่งเสริมพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นการช่วยกันสืบทอดพระพุทธศาสนา และภาพลักษณ์ของความเป็นประชาธิปไตยในสังคมสงฆ์ ที่ให้ความสำคัญกับความสามัคคี มีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เพื่อประโยชน์สุขให้กับผู้อื่น

5. คุณธรรมและอานิสงส์ของการทอดกฐิน

คุณธรรมและอานิสงส์ของการทอดกฐิน เกี่ยวข้องกัน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายคฤหัสถ์หรือพระภิกษุสามเณรผู้ทอดกฐิน และฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับกฐิน พิจารณาได้ว่า

5.1. ฝ่ายผู้ทอดกฐิน มีคุณธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ ๓ (ทาน ศีล ภาวนา) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ข.ข. 25, 60: 415) และเกณฑ์ตัดสินของทานที่มีผลบุญมาก (ศรัทธาของผู้ให้ มีเจตนาบริสุทธิ์ ไทยธรรมที่บริสุทธิ์ ผู้รับบริสุทธิ์) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, อ.ต.ก. 20, 41: 205) มีอานิสงส์ให้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก คนดีย่อมคบหาด้วย แม้ชื่อเสียงก็เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้รักษาศรัทธาอันดี ชีวิตหลังความตายของผู้ให้ทาน ย่อมไปเกิดในที่ดี คือ สุคติโลกสวรรค์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, อ.น.ก. 22, 35: 56) และบุญที่ทำดีแล้วยังมีความสำคัญกับญาติผู้ละไปแล้ว (เปรต) ให้ได้รับความสุขจากผลบุญที่อุทิศให้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ข.ข. 25, 1-5: 15) โดยเฉพาะการให้ทานตามกาลกับพระอริยะผู้มีศีลบริสุทธิ์ ผลของบุญทำให้จิตของผู้ให้มีความผ่องใส มีผิวพรรณงาม ปราศจากสิ่งใดย่อมสำเร็จ

5.2. ฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับกฐิน มีคุณธรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความมกน้อย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2558: 310) ความสันโดษ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, อ.จ.ต.ก. 21, 28: 43 - 45) และหลักสาราณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกลึกลับ) 6 ประการ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ม.ม. 12, 492: 531 - 532) ซึ่งเมื่อพระสงฆ์ผู้รับกฐินได้มีการกรานกฐินแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์กฐิน 5 ประการ และยังได้ขยายเวลาในการทำจีวรนุ่งห่มออกไปอีก 4 เดือน โดยพระภิกษุที่จะรับอานิสงส์นี้ต้องเป็นภิกษุผู้กรานกฐิน และภิกษุผู้อยู่ร่วมอนุโมทนาในการกรานกฐินแล้ว และเป็นพระภิกษุอยู่จำพรรษาในวัดเดียวกันเท่านั้น

ประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย

1. พัฒนาการของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย

พัฒนาการของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย เริ่มเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่จากอินเดียเข้ามาในไทย (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2540: 142 - 146) ส่งผลให้คนในสังคมไทยได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ในวิถีการดำเนินชีวิตด้วยความเชื่อและศรัทธา ซึ่งนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา กรุงธนบุรี และเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การทอดกฐินได้กลายเป็นประเพณีของบ้านเมือง มีพระราชทานกฐินหลวงและคงรักษาไว้เป็นวัฒนธรรมประจำชาติไทยจนถึงปัจจุบัน และได้ถูกจัดไว้อยู่ในหมวดทานพิธี เป็นเรื่องการถวายผ้ากฐิน (กรมการศาสนา, 2505: 1) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ได้บัญญัติวิธีการทอดกฐินไว้เป็นแบบแผน พิธีการของกฐินมี 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายเจ้าภาพทำพิธีทอดกฐิน และฝ่ายพระสงฆ์ทำพิธีกรานกฐิน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560: 20 - 21)

2. วัตถุประสงค์ของการทอดกฐินในยุคปัจจุบัน

ในยุคปัจจุบัน นอกเหนือจากผ้ากฐินสำเร็จรูปที่ตัดเย็บเป็นไตรจีวร หรืออาจเป็นผืนใดผืนหนึ่งใน 3 ผืน ที่เป็นองค์กฐินแล้ว ยังมีบริวารกฐินอื่นอีกมากมายที่มีผู้ศรัทธานำมาถวายแก่พระสงฆ์ ดังเช่นในสมัยสุโขทัยก็มีบริวารกฐินที่สำคัญคือปัจจัยที่เป็นตัวเงินสามารถนำไปแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นตัวกำหนดวัตถุประสงค์ของการทอดกฐิน เช่น การทอดกฐินเพื่อสร้างหรือซ่อมแซมศาสนวัตถุ การสร้างโรงเรียน เป็นต้น กลายเป็นค่านิยมของสังคมไทยในการทอดกฐิน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไป และเป็นไปเพื่อสาธารณะกุศลด้วย

3. ประเภทและลักษณะของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย

ประเภทและลักษณะของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย ที่ปฏิบัติสืบมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน มี 2 ประเภทหลัก คือ พระกฐินหลวงและกฐินราษฎร์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560: 26) มีลักษณะของการทอดกฐิน 2 อย่าง คือ ทำอย่างง่าย หรือที่เรียกว่า มหากฐิน (หลวงวิจิตรวาทการ, 2523: 226) เพราะเป็นการถวายผ้ากฐินสำเร็จรูปพร้อมบริวารมากมาย สามารถจัดหาได้อย่างสะดวก มีเวลาในการเตรียมความพร้อมก่อนถึงกำหนดวันทอดกฐิน และทำอย่างยาก หรือที่เรียกว่า จุลกฐิน (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555: 64) เพราะเป็นกฐินที่ต้องจัดทำให้เสร็จภายในวันเดียว ตั้งแต่ผลิตผ้ากฐินด้วยมือจนเสร็จเป็นจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน 3 ผืน ให้ภิกษุองค์ครองได้กรานกฐินตามพระวินัย ต่อไป ปัจจุบันมีผู้ทำจุลกฐินน้อย

4. การดำเนินการทอดกฐิน

เริ่มตั้งแต่การจองกฐิน และการนำกฐินไปทอด ทั้งที่เป็นกฐินพระราชทานและกฐินราษฎร์ โดยกฐินพระราชทาน มีพิธีการตามราชประเพณีกำหนดโดยกรมการศาสนา จะทำพิธีในพระอุโบสถจนเสร็จพิธี ส่วนกฐินราษฎร์นั้นเกิดจากความศรัทธาของประชาชนทั่วไป อาจมีหลายเจ้าภาพมาร่วมกัน เรียกว่า กฐินสามัคคี มีกิจกรรมที่เน้นในเรื่องความสนุกสนานรื่นเริง แต่มีขั้นตอนในการทอดถวาย และพิธีกรรมฝ่ายสงฆ์ที่เรียกว่า การกรานกฐินเช่นเดียวกัน ถ้าเป็นจุลกฐิน เมื่อพระสงฆ์ทำพิธีอุปโลภณ์และการสวดอุทิศกุศลกรรมแล้ว ผู้ถวายอาจอยู่ช่วยพระสงฆ์ทำจีวรผืนใดผืนหนึ่งใน 3 ผืนให้เสร็จก่อนก็ได้

5. ประโยชน์ของประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย

5.1 ประโยชน์ทางด้านพระพุทธศาสนา ทำให้มีองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสดา เปรียบได้กับมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานในพิธี ศาสนธรรม คือ พระธรรมวินัย ศาสนสถาน เกิดจากการรวบรวมปัจจัยที่เป็นตัวเงินร่วมถวายเป็นบริวารกฐิน ศาสนบุคคล คือพระสงฆ์ได้รับความอนุเคราะห์ด้วยปัจจัย 4 และศาสนพิธี คือ แนววิถีปฏิบัติในการทำพิธีทางศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้มั่นคง ซึ่งจะยังประโยชน์สุขแก่ประชาชนผู้มีศรัทธามั่นคงต่อพระพุทธศาสนา

5.2 ประโยชน์ทางด้านสังคม ได้แก่ สร้างโอกาสการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมของตนเองได้อย่างกลมกลืน และยังสามารถสร้างรายได้ให้กับคนในสังคม (พระสิริวุฒิเมธี (จำปี พงษ์ไทยสง), 2550: 74,76) เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น เกิดจากการซื้อขายปัจจัยต่าง ๆ ประกอบองค์กฐิน มีการจ้างงาน การจำหน่ายสินค้า ของที่ระลึก และการท่องเที่ยว มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมกฐินสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ตามพระวินัยทั้งฝ่ายผู้ทอดและฝ่ายพระสงฆ์ ซึ่งเป็นวิธีการอยู่ร่วมกันของวิถีประชาธิปไตย (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2536: 36 – 37) กิจกรรมกฐินจึงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย ให้สามารถพัฒนาวิถีชีวิตของคนในสังคมและมีความสุข

6. ปัญหาจากการทอดกฐินในสังคมไทย

ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความเบี่ยงเบนของหลักการในเรื่องกฐิน ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เป็นเงินมากกว่า ทำให้พระสงฆ์มีพฤติกรรมในการหากฐินเอง อาจมีสาเหตุมาจากความรู้หรือไม่รู้พระวินัย ซึ่งพระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช) (2560: สัมภาษณ์) ได้กล่าวว่า “ญาติโยมไม่รู้พระวินัย พระก็ไม่รู้มีมาก

ประเพณีที่ถูกต้องเลยเบาบางไป” และการเรียไ้เงินบริจาค หากชักชวนผู้มีศรัทธา น้อย จะเป็นการสร้างความลำบากใจให้เกิดขึ้น ส่วนชาวพุทธที่มีศรัทธาแต่มีทรัพย์น้อยอาจไม่กล้าจงบเป็นเจ้าภาพกฐิน วัดบางวัดกลายเป็นกฐินตกค้าง บุญกฐินกลายเป็นค่านิยมที่วัดศรัทธาด้วยเงินที่มีจำนวนมาก ๆ อาจส่งผลให้เยาวชนรุ่นต่อไปที่ไม่เข้าใจในเรื่องกฐิน มีท่าทีปฏิบัติในการทำบุญกฐินเช่นนี้สืบไป และอาจทำให้พระสงฆ์ขาดคุณธรรมตามหลักมกน้อยสันโดษในลาภที่ได้จากบุญกฐินเกินความจำเป็น รวมถึงกิจกรรมฉลองกฐินที่เป็นช่องทางให้เกิดการคณและอบายมุข โดยเฉพาะสุราเป็นเหตุให้เสียสติ เกิดการทะเลาะวิวาท ส่งผลเป็นปัญหาต่อภาพลักษณ์ของวัฒนธรรมประเพณีการทอดกฐินของชาวพุทธไทย

รูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย

1. รูปแบบการทอดกฐินในสังคมไทย

1.1 รูปแบบการทอดกฐินเชิงจารีต หรือ จุลกฐิน เป็นรูปแบบของการทอดกฐินเชิงปฏิบัติการ คือ ต้องผ่านกระบวนการทำจิ้วรด้วยมือ ในสมัยพุทธกาล กฐินเป็นกิจของพระสงฆ์ฝ่ายเดียว คือ เป็นสังฆกรรมในเรื่องการกรานกฐิน มีรูปแบบหรือวิธีการกรานกฐิน 3 ขั้นตอน ดังนี้

1) เมื่อสงฆ์ได้ผ้ากฐินที่สมควร ทำอปโลกน์ คือ ประกาศในท่ามกลางสงฆ์ยินยอมมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่เหมาะสมเป็นผู้กรานกฐิน ด้วยการสวดญัตติทุติยกรรมวาจา

2) ภิกษุผู้กรานนำผ้ากฐินทำบุพพกรรม 7 อย่าง คือ ชักผ้า กะผ้า ตัดผ้า เนหาหรือดันผ้า เย็บเป็นจิ้วร ย้อม ทำกัปปะคือ พินทุผ้า ทำให้เสร็จในวันนั้น มีการถอนไตรจิ้วรเดิม และอธิษฐานไตรจิ้วรใหม่ ปัจจุบันใช้ผ้าสำเร็จรูป จึงเหลือเพียงการถอนผ้าเดิมและอธิษฐานผ้าใหม่

3) ทำพิธีกรานกฐิน คือ ภิกษุผู้กรานกฐินกล่าวคำกรานกฐิน เพื่อบอกให้สงฆ์ทราบว่าการกรานเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยถูกต้องตามพุทธานุญาตที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และสงฆ์ร่วมกันอนุโมทนาพร้อมกัน เป็นเสร็จพิธี

1.2 รูปแบบการทอดกฐินเชิงประยุกต์ เป็นการทอดกฐินที่ให้ความสำคัญกับผ้ากฐินสำเร็จรูปเป็นไตรจิ้วรแล้ว จึงไม่ต้องผ่านกระบวนการทำจิ้วรตามพระวินัย ส่วนใหญ่จะเป็นกฐินสามัคคี เป็นการทำบุญที่ให้ความสำคัญกับตัวเงินที่เป็นบริวารกฐิน และกิจกรรมบริวารกฐินที่เกิดจากฝ่ายเจ้าภาพร่วมกับคนในชุมชนกำหนดขึ้น

ทั้ง 2 รูปแบบอาจมีกิจกรรมผสมผสานให้สอดคล้องกับสมัยนิยม และความเชื่อตามวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งรูปแบบเชิงประยุกต์จะมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายประโยชน์จากกิจกรรมบริวารกฐินที่เป็นตัวเงินได้ทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและด้านสังคมมากกว่า

2. รูปแบบการทอดกฐินพึงประสงค์

ด้วยรูปแบบการทอดกฐินในสังคมไทยทั้ง 2 รูปแบบข้างต้น ชาวพุทธไทยได้ถือปฏิบัติสืบกันมาจากรุ่นสู่รุ่นซึ่งพบว่า มีปัญหาที่เป็นข้อควรพัฒนา เช่น พระสงฆ์ขอกฐินจากเจ้าภาพ เป็นช่องทางหาผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มมีกิจกรรมฟุ่มเฟือย เป็นต้น นับว่าเป็นปัญหาที่ชาวพุทธผู้มีส่วนร่วมในบุญกฐิน จะเป็นพระสงฆ์ ชุมชนรอบวัด หรือผู้ร่วมงานบุญที่มาจากต่างถิ่น ต่างก็มีบทบาทในการที่จะช่วยกันรักษาและส่งเสริมให้การ

ทอดกฐินเป็นประเพณีอันดีงามของไทย ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ ทำให้ได้รูปแบบการทอดกฐินพึงประสงค์ ดังนี้

2.1 รักษาพระวินัยบัญญัติ มีข้อพึงปฏิบัติ ดังนี้

- 1) เจ้าภาพมีศรัทธาจงกฐินกับวัด และเป็นวัดที่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาคบถ้วนไตรมาสแล้ว ในวัดเดียวกัน ตั้งแต่ 5 รูปขึ้นไป จึงจะนำกฐินไปทอดได้
- 2) พระสงฆ์ไม่กล่าวขอกฐินจากเจ้าภาพ
- 3) ทอดกฐินได้หลังวันออกพรรษาแล้ว มีกำหนดภายใน 1 เดือน คือ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12
- 4) ส่งเสริมกระบวนการทำจีวรด้วยมือ ด้วยการถวายเป็นผ้าขาว หรือจุลกฐิน เพื่อรักษาคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้กรานกฐินตามพระวินัย
- 5) ต้องถวายเป็นผ้ากฐินเป็นสังฆทานเท่านั้น
- 6) พระสงฆ์ทำพิธีการกรานกฐิน
- 7) เมื่อพระสงฆ์ร่วมอนุโมทนาการกรานกฐินแล้ว จะได้รับอาวาสกฐิน 5 ข้อ และได้ขยายเวลาในการทำจีวรออกไปอีก 4 เดือน คือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 12 ถึงขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4

2.2 ยึดรูปแบบศาสนพิธี มีข้อพึงปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ศึกษาระเบียบพิธีการต่าง ๆ ของกฐิน เพื่อจะได้ปฏิบัติและดำเนินการให้ถูกต้อง ตั้งแต่การ จงกฐิน ประเภทของกฐินที่จะนำไปทอด วัดที่จะทอด ช่วงระยะเวลาการจง และการนำกฐินไปทอด ตลอด ถึงพิธีการทอดกฐิน
- 2) การนำกฐินไปทอด มีการเตรียมการทั้งฝ่ายเจ้าภาพและฝ่ายพระสงฆ์ การตั้งองค์กฐิน
- 3) ทำพิธีถวายเป็นผ้ากฐิน โดยฝ่ายเจ้าภาพ
- 4) ทำพิธีการกรานกฐินของฝ่ายพระสงฆ์

2.3 ส่งเสริมความพอเพียง มีข้อพึงปฏิบัติ ดังนี้

- 1) ผ้าที่นำมาถวายเป็นผ้ากฐิน เป็นผ้าขาวผืนเดียวถวายแก่สงฆ์
- 2) จัดหาบริวารกฐินตามความจำเป็นแก่พระสงฆ์ในวัดที่จะทอด โดยกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ อย่างชัด มุ่งประโยชน์เกื้อกูลพระสงฆ์ในการประพฤติพรหมจรรย์ และทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อรักษา องค์ประกอบทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงสืบไป
- 3) การบอกบุญหรือเชิญชวนผู้ร่วมบุญกฐิน ให้เป็นไปตามกำลังศรัทธาและความสามารถ เท่านั้น
- 4) ไม่ส่งเสริมกิจกรรมฟุ่มเฟือย และอบายมุขต่าง ๆ

2.4 ประสานสามัคคี มีข้อพึงปฏิบัติดังนี้

- 1) วัดที่มีเจ้าภาพจงกฐิน ให้แจ้งเจ้าคณะตำบลทราบ เพื่อเป็นข้อมูลในการให้ความ ช่วยเหลือหากมีกฐินตกค้าง

2) เจ้าภาพ วัด คนในชุมชน วัดข้างเคียง และเจ้าคณะตำบล มีการประสานให้ความช่วยเหลือ พึ่งพาอาศัยกัน กับวัดที่มีเจ้าภาพจะนำภิกษุมาทอด ทั้งในเรื่องสถานที่ อาหาร อุปกรณ์ใช้ประกอบในงานให้เรียบร้อย และอื่น ๆ ที่จำเป็น

3) ฝ่ายเจ้าภาพนำปัจจัยที่รวบรวมเป็นบริวารภิกษุ โดยเฉพาะที่เป็นตัวเงิน เพื่อทำกิจกรรมภิกษุตามวัตถุประสงค์ให้สำเร็จ

4) ฝ่ายพระสงฆ์ร่วมกันทำสังฆกรรมเกี่ยวกับภิกษุตามพุทธานุญาต

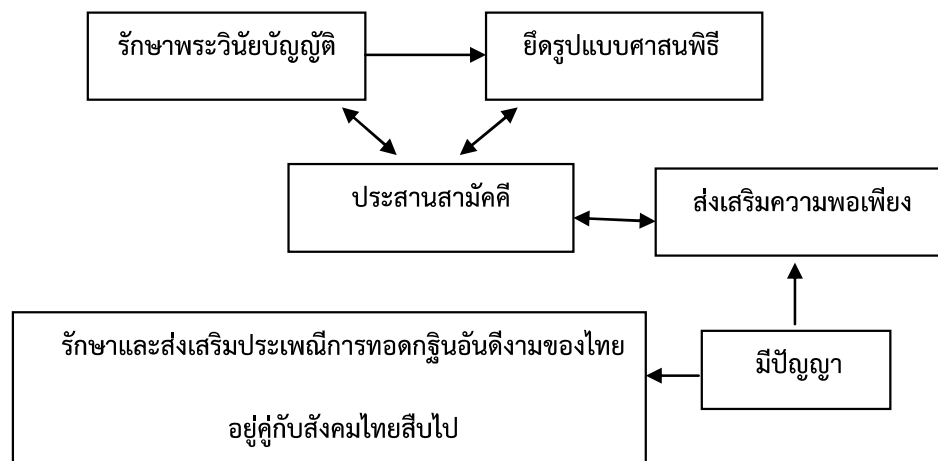
5) สำนักงานพระพุทธศาสนาสนับสนุนส่งเสริมเผยแผ่กิจกรรมภิกษุของวัดในเขตพื้นที่ ด้วยระบบเชื่อมโยงเครือข่าย มีการประสานข้อมูลระหว่างวัดให้เป็นปัจจุบัน

2.5 มีปัญหา ต้องวางท่าทีให้ถูกต้องในธรรม 3 ประการ คือ

1) ศรัทธาของผู้ให้หรือผู้ทอดภิกษุ ต้องมีเจตนาที่บริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วย 3 ระยะ คือ ก่อนทอดภิกษุมีความตั้งใจด้วยการจองภิกษุล่วงหน้ากับวัด ขณะทอดภิกษุ มีจิตผ่องใส และหลังทอดภิกษุแล้วมีความยินดี ปลื้มใจในความดีที่ได้กระทำไป

2) วัดสถานที่ให้ ต้องบริสุทธิ์ คือ ผักภิกษุพร้อมบริวาร ต้องแสวงหามาด้วยความสุจริตธรรม ละเว้นวัดสถานที่ที่เป็นบาป

3) ผู้รับการทำทาน ต้องเหมาะสม เป็นพระสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสแล้วในวัดเดียวกัน ไม่น้อยกว่า 5 รูปขึ้นไป และต้องไม่ขอภิกษุเองจากเจ้าภาพ

ภาพ 1 แสดงรูปแบบการทอดภิกษุสำหรับชาวพุทธไทย

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

การทอดภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการทำบุญที่มีรากฐานมาจากพระวินัยบัญญัติในเรื่องภิกษุเป็นพุทธานุญาตที่มอบให้แก่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาครบถ้วนไตรมาสแล้วในวัดเดียวกัน ไม่น้อยกว่า 5 รูปขึ้นไป ได้กรานภิกษุ ในสมัยพุทธกาลเป็นกิจของสงฆ์ฝ่ายเดียว ทำให้ภิกษุมีจิตผ่องใสได้สร้างสามัคคี

ทำให้ได้รับอานิสงส์และได้สนับสนุนพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ปัจจุบัน เป็นประเพณีการทำบุญที่ทำให้ผู้ให้ทานและผู้รับทาน ได้รับอานิสงส์กันทั้ง 2 ฝ่าย

ประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นศาสนพิธี มีพิธีกรรมทั้งฝ่ายผู้ทอดและฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับ สำหรับกฐินราษฎร์นับว่าเจ้าภาพและคนในชุมชนมีบทบาทต่อการกำหนดกิจกรรมกฐิน มีการขยายประโยชน์จากบริวารกฐินทั้งทางด้านพระพุทธศาสนา และประโยชน์ทางด้านสังคม ส่วนปัญหาจากการทอดกฐินมีสาเหตุจากความเบี่ยงเบนของหลักการในเรื่องกฐิน ที่ให้ความสำคัญกับตัวเงินมากกว่า รวมถึงกิจกรรมกฐินที่เป็นช่องทางทำให้เกิดการฉ้อโกงและอบายมุข

รูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย ที่ปฏิบัติกันในประเทศไทย มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบเชิงจารีต ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการทำจีวร หรือกฐินัตถการ และรูปแบบเชิงประยุกต์ ด้วยการถวายผ้าไตรสำเร็จรูปเป็นผ้ากฐิน ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบ มีการขยายกิจกรรมบริวารกฐิน ซึ่งอาจส่งผลเสียต่อภาพลักษณ์ของประเพณีการทอดกฐิน และผู้มีศรัทธาอาจเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา รูปแบบการทอดสำหรับชาวพุทธไทย จึงควรประกอบด้วย รักษาพระวินัยบัญญัติ ยึดรูปแบบศาสนพิธี ส่งเสริมความพอเพียง ประสานความสามัคคี และมีปัญญา เป็นรูปแบบพึงประสงค์ที่ให้ความสำคัญกับการรักษาและส่งเสริมประเพณีการทอดกฐิน ให้เป็นประเพณีอันดีงามของชาติอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การทอดกฐินในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า เป็นการส่งเสริมพระสงฆ์ที่ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ดังในสมัยพระพุทธเจ้าได้กล่าวว่า “เมื่อกฐินจีวรเกิดขึ้นในสมัยกรานกฐิน ภิกษุทั้งหลายช่วยกันเย็บจีวรเพื่อประโยชน์แก่พระธรรมเสนาบดี” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, ขุ.พุทธ. 33, 7: 629) คำว่า พระธรรมเสนาบดี หมายถึง แม่ทัพธรรม เป็นคำเรียกยกย่องพระสาวก ซึ่งเป็นการยกย่องพระสงฆ์ในการประกาศพระศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558: 149 – 150) และในคุณสมบัติของภิกษุผู้กรานตามพุทธบัญญัติต้องรู้จัก ๘ ประการ ดังนั้น เกณฑ์การคัดเลือกพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งให้เป็นภิกษุผู้กรานกฐิน จึงต้องเป็นผู้มีปัญญา รอบรู้ในหลักธรรมคำสอน สามารถเผยแผ่ นำมาซึ่งศรัทธาของผู้นำกฐินมาทอด ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541: 15) กล่าวถึงการทอดกฐินเท่ากับเป็นหลักฐานบ่งบอกศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อพระสงฆ์ในวัดนั้น ๆ ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ผ้ากฐินก็จะเกิดมีขึ้นแก่พระสงฆ์ไม่ต้องลำบากหาอีก ชาวบ้านรับภาระครั้งแรก คือ จัดหาผ้ากฐินมาทอด พระสงฆ์รับภาระครั้งหลัง คือ นำผ้ากฐินไปกรานเป็นสัญลักษณ์แห่งการช่วยกันสืบต่อพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัททั้งสองฝ่าย

ประเพณีการทอดกฐินในสังคมไทย พบว่า กระบวนการทำจีวรด้วยมือทุกขั้นตอนตามพระวินัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ อาจคลาดเคลื่อนไปในอนาคต เนื่องจากการถวายผ้ากฐินส่วนใหญ่เป็นไตรจีวรสำเร็จรูป ดังนั้น วัดใดที่มีผู้ศรัทธาถวายผ้ากฐินด้วยผ้าขาว หรือทอดกฐินแบบจุลกฐินนับว่าเป็นการส่งเสริมให้พระสงฆ์มีเครื่องมือสร้างความสามัคคีในหมู่สงฆ์ และยังได้มีส่วนในการรักษาพระวินัยเกี่ยวกับคุณสมบัติของพระสงฆ์ผู้กรานกฐินให้ครบทุกประการ เป็นของดั้งเดิม สอดคล้องกับพระราชปรีดีทิ

(2560: สัมภาษณ์) กล่าวว่า “จุลกรณ ต้องเปิดโอกาสให้เห็นกระบวนการทำให้เสร็จในวันนั้น เป็นของดั้งเดิมที่จะต้องรักษาไว้ ตามหลักอภิธานิธรรม 7 ประการ” เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลยึดถือปฏิบัติกัน ทำให้เกิดการบริหารหมู่คณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่มีความเสื่อม มีแต่ความเจริญ ความสงบเรียบร้อยเสมอมา (พระมหาชัยทัตตสันธิกรณ, 2557: 55)

รูปแบบการทอดกฐินสำหรับชาวพุทธไทย พบว่า ต้องให้ความสำคัญกับการรักษาพระวินัยบัญญัติ เพราะประเพณีการทอดกฐิน เป็นการทำบุญในพระพุทธศาสนาที่มีรากฐานมาจากพระวินัย เป็นหลักการที่มีความสำคัญมาก ต้องมีจะขาดไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับ พระราชปริยัติมุนี และ พระราชสิทธิมุนี (2560: สัมภาษณ์) กล่าวตรงกันว่า “รูปแบบการทอดกฐินที่ควรเป็นนั้น ต้องยึดหลักพระวินัยเป็นหลัก เพราะพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัย” และการจะรักษาพระวินัยบัญญัติในเรื่องกฐินได้นั้น นับว่าพุทธศาสนิกชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการรักษาพระวินัยนี้เช่นกันจึงจะเป็นการทำบุญกฐินด้วยปัญญาอันมีสง่าม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

1. ชาวพุทธไทยมีหน้าที่ในการสืบต่อพุทธบัญญัติที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการปฏิบัติเกี่ยวกับการทอดกฐินให้ถูกต้องตามพระวินัย ควบคู่กับจรรยาในสังคม ด้วยการเรียนรู้และศึกษาให้เข้าใจถึงหลักการสำคัญเกี่ยวกับกฐินที่แท้จริง ป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาอันเนื่องมาจากกิจกรรมการทอดกฐินที่อาจสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นทั้งแก่วัดและสังคม

2. การแจกซองฎีกาทอดกฐิน ควรแจกให้กับผู้ที่ตนรู้จัก เช่น ญาติ เพื่อน เป็นต้น แล้วขยายวงกว้างตามสายนั้น ๆ ในปริมาณของที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดความลำบากใจแก่ผู้รับซอง โดยเฉพาะผู้มีศรัทธาอันน้อย อาจทำบุญด้วยอำนาจของอคติ 4 และการหวังผลตอบแทนในทานที่ให้แล้ว

3. สำนักงานพระพุทธศาสนา ในฐานะหน่วยงานดูแลและสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ควร มีเครือข่ายเชื่อมโยงของหน่วยงานทั้งในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลวัดที่ต้องการ เพื่อประโยชน์ต่อการร่วมกิจกรรมการทอดกฐิน ของผู้ศรัทธาทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาพัฒนาการของการฉันอาหารของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทของไทย
2. ศึกษาทัศนคติของชาวพุทธไทยที่มีต่อรูปแบบการทอดกฐินในสังคมไทยปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2505). **แบบประกอบบ้นักรณมโท - ศาสนพิธี เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555). **คู่มือบ้นักรณมและธรรมศึกษาชั้นเอก วิชาวินัยมุข (เล่ม ๓) และกรรมบถ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2536). **กระแสนิยม เพื่อชีวิตและสังคม**. นนทบุรี: กองทุนวัฒนธรรม.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2540). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). **กฐินสู่ธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.

พระมหาชัยทัตตังษีกรรม. (2557). ความสัมพันธ์ของหลักภิกขุอุปหานิยธรรม 7 กับการบริหารวัดในเขต บางพลัด กรุงเทพมหานคร. **วารสารเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการและงานวิจัย**. 21 (1): 55.

พระสิริวุฒิเมธี (จำปี พงไทยสง). (2550). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกฐินในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). (2555). **ธรรมบทเทศนา เล่ม ๑, ๒**. กรุงเทพมหานคร : ธนาเพรส.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). **วินัยมุข เล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2560). **ความรู้เรื่องกฐิน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

พระราชสิทธิมนี. (2560, 21 กุมภาพันธ์). **สัมภาษณ์**. ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.

พระราชปริยัติกวี. (2560, 23 กุมภาพันธ์). **สัมภาษณ์**. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชปริยัติมุนี. (2560, 29 มีนาคม). **สัมภาษณ์**. คณบดีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช). (2560, 27 กุมภาพันธ์). **สัมภาษณ์**. เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร.

หลวงวิจิตรวาทการ. (2523). **ศาสนาสาก (เล่ม ๔)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ลูกส. ธรรมภักดี.